

HERMAN KOCH
GEACHTE HEER M.

Ambo|Anthos
Amsterdam

LERARENSTERFTE

1

Geachte heer M.,

Ik wil beginnen met u te zeggen dat het inmiddels beter met mij gaat. Ik doe dat omdat u waarschijnlijk helemaal niet weet dat het ooit slechter met mij is gegaan. Veel slechter zelfs, maar daar kom ik later nog wel op terug.

In uw boeken beschrijft u regelmatig gezichten, maar ik daag u uit om het mijne te beschrijven. Hier beneden, bij de gemeenschappelijke voordeur, of in de lift, knikt u mij beleefd toe, maar op straat en in de supermarkt, en een paar dagen geleden nog, toen u met uw vrouw zat te eten in restaurant La B., toonde u geen enkel blijk van herkenning.

Ik kan me voorstellen dat de blik van een schrijver het grootste deel van de tijd meer naar binnen is gericht, maar dan moet u ook geen gezichten proberen te beschrijven in uw boeken. Beschrijvingen van gezichten zijn sterk verouderd, evenals landschapsbeschrijvingen, dus wat dat betreft klopt het wel. Ook u bent immers sterk verouderd, laten we er geen doekjes om winden, ik bedoel niet alleen in leeftijd – iemand kan oud zijn en toch bij lange na niet verouderd – maar u bent beide: oud én verouderd.

U zat met uw vrouw aan het tafeltje bij het raam. Zoals altijd. Ik zat aan de bar – ook zoals altijd. Ik nam net een slok van mijn biertje toen uw blik langs mijn gezicht scheerde, maar u herkende mij niet. Daarna keek uw vrouw in mijn richting en glimlachte, en toen boog u zich naar haar over en vroeg haar iets, waarna u mij alsnog toeknikte, in tweede instantie.

Vrouwen hebben een scherper geheugen voor gezichten. Vooral voor gezichten van mannen. Vrouwen hoeven geen gezichten te beschrijven, ze hoeven ze alleen maar te onthouden. Ze zien in één oogopslag of het een sterk of een zwak gezicht is; of zij ook maar in de verste verte een kind van dat gezicht in hun lichaam zouden willen dragen. Vrouwen bewaken de sterkte van de soort. Ook uw vrouw heeft ooit zo naar u gekeken en besloten dat uw gezicht sterk genoeg was – dat het de soort niet in gevaar zou brengen.

Dat uw vrouw een dochter in haar lichaam heeft willen laten groeien die, naar alle kansberekeningen gemeten, voor de helft uw gezicht had kunnen krijgen, moet u zien als een compliment. Misschien wel het grootste compliment dat een vrouw een man kan geven.

Ja, het gaat beter met me. Toen ik vanochtend naar u keek, terwijl u haar met haar bagage de taxi in hielp, kon ik zowaar een glimlach niet onderdrukken. U heeft een mooie vrouw. Mooi en jong. Over het leeftijdsverschil matig ik mij geen waardeoordeelen aan. Een schrijver moet een mooie en jonge vrouw hebben. Of beter gezegd, een schrijver heeft recht op een mooie en jonge vrouw.

Een schrijver moet natuurlijk helemaal niets. Een schrijver moet boeken schrijven. Maar een mooie en jonge vrouw kan hem daarbij helpen. Vooral als het een vrouw is die zichzelf volledig wegcijfert; die als een moederkloek op zijn talent zit als een vogel op haar eieren, en eenieder wegjaagt die het nest te dicht

nadert; die op haar tenen door het huis loopt wanneer hij in zijn werkkamer zit en alleen op gezette tijden een kopje thee en een schaalje met chocolaatjes door de kier van de deur naar binnen schuift; die aan tafel genoegen neemt met half gemompelde antwoorden op haar vragen; die weet dat zij misschien maar beter helemaal niks tegen hem kan zeggen, ook niet wanneer ze uit eten gaan in een restaurant om de hoek van hun huis, omdat zich in zijn hoofd immers zaken afspeelen waar zij met haar beperkte gedachtegoed – met haar beperkte vrouwelijke gedachtegoed – toch nooit bij zal kunnen.

Vanochtend keek ik vanaf mijn balkon naar u en uw vrouw, en ik moest aan deze dingen denken. Ik bestudeerde uw bewegingen, hoe u het portier van de taxi voor haar openhield: als altijd galant, maar ook als altijd weer veel te nadrukkelijk bestudeerd, zo stroef en houderig, soms is het net of uw eigen lichaam zich verzet tegen uw aanwezigheid. Iedereen kan de danspassen leren, niet iedereen kan ook werkelijk dansen. Vanochtend was het verschil in leeftijd tussen u en uw vrouw alleen in lichtjaren uit te drukken. In haar bijzijn doet u me soms denken aan een donkere, gebarsten reproductie van een zeventiende-eeuws schilderij naast een zonovergoten ansichtkaart.

Ik keek echter vooral naar uw vrouw. En ik zag opnieuw hoe mooi ze was. Op haar witte gymschoenen, in haar witte T-shirt en blauwe spijkerbroek danste ze voor mij de dans waar u op momenten als deze nauwelijks oog voor lijkt te hebben. Ik keek naar de in haar haar geschoven zonnebril – het haar zelf met speldjes vastgezet achter haar oren – en uit alles, uit alle bewegingen van haar lichaam, sprak de opwinding over het naderen-de vertrek, wat haar nog mooier maakte dan anders.

Het was alsof ze in de keuze van haar kleding tot in de kleinste gebaren een voorschot nam op haar reisbestemming. En terwijl ik vanaf mijn balkon naar haar keek, zag ik gedurende een kort

ogenblik het oogverblindende zand en het traag over de schel-
pen terugrollende zeewater weerspiegeld in de verschijning van
uw vrouw, die al het volgende ogenblik op de achterbank van de
wegrijdende taxi uit mijn gezichtsveld – uit ons gezichtsveld –
verdween.

Hoe lang blijft ze weg? Een week? Twee weken? Het doet er
niet zoveel toe. U bent alleen, dat is het voornaamste. Een week
moet genoeg zijn.

Ja, ik heb bepaalde plannen met u, meneer M. U denkt mis-
schien dat u alleen bent, maar vanaf vandaag ben ik er ook. In ze-
kere zin ben ik er natuurlijk altijd al geweest, maar nu ben ik er
echt. Ik ben er, en ik ga voorlopig niet meer weg.

Ik wens u een goede nacht – uw eerste nacht alleen. Ik doe nu
de lichten uit, maar ik blijf bij u.

2

Ik was vanochtend in de boekwinkel. Het ligt nog steeds naast de kassa, maar dat wist u waarschijnlijk al. U lijkt me het soort schrijver dat in een boekwinkel altijd eerst kijkt hoeveel centimeter er van zijn eigen werk op de planken staat. Ik zie u er ook niet voor terugdeinzen om aan de verkoper te vragen hoe het loopt. Of bent u daar de laatste jaren toch wat huiveriger voor geworden?

Het ligt in elk geval nog in een hoge stapel naast de kassa. Er was zelfs een potentiële koper die een exemplaar van de stapel pakte en het in zijn handen om en om draaide, alsof hij het belang ervan probeerde af te meten aan het gewicht. Ik kon me bijna niet bedwingen om iets te zeggen. ‘Legt u dat maar weer terug, het stelt niets voor.’ Of: ‘Ik kan u dat zeer aanbevelen, het is een meesterwerk.’

Maar ik kon zo snel niet tussen die twee uitersten kiezen, en daarom zei ik helemaal niets. Het kwam waarschijnlijk door die hoge stapel die al zo voor zichzelf sprak. Alles wat in hoge stapels naast een kassa ligt is immers een meesterwerk. Of juist helemaal niet – een tussenweg is er niet.

Terwijl de klant met uw boek in zijn handen stond, ving ik weer even een glimp op van uw foto op het achterplat. Ik heb al-

tijd gevonden dat er iets obsceens zit in die blik waarmee u de wereld in kijkt. Het is de blik van iemand die zich tergend langzaam uitkleedt op een vol strand, zonder enige schaamte, omdat het hem niet kan schelen dat er naar hem gekeken wordt. U kijkt de lezer niet aan, nee, u daagt hem uit om vooral naar ú te kijken – naar u te *blijven* kijken. Het is als zo'n wedstrijdje wie als eerste de blik afwendt, een wedstrijdje waarbij de lezer dus altijd aan het kortste eind trekt.

Ik heb u overigens nog helemaal niet gevraagd hoe u vanacht hebt geslapen. En wat u hebt gedaan met de plotselinge extra ruimte naast u in bed. Blijft u aan uw eigen kant liggen, of bent u wat meer naar het midden opgeschoven?

Gisteravond had u muziek op staan: die cd die u nooit draait wanneer uw vrouw er is. Ik hoorde uw voetstappen door het hele huis, alsof u zich ervan wilde vergewissen dat u inderdaad alleen was – hoe u overal de ramen openzette, en daarna ook nog de balkondeuren. Probeerde u iets te verdrijven of uit te bannen? Haar geur misschien? Verliefde mensen drukken een kledingstuk van hun geliefde tegen hun neus wanneer deze er niet is. Mensen bij wie de liefde haar langste tijd heeft gehad, zetten de ramen open, zoals je een oud kostuum dat te lang in de mottenballen heeft gelegen in de wind laat uitwaaien, terwijl je eigenlijk al weet dat je het toch nooit meer aan zult trekken.

U stond op het balkon, en ik kon horen dat u meezong. Het is niet direct het soort muziek waar ik zelf voor warmloop, maar ik begrijp weer wel dat iemand die dit soort muziek mooi vindt zulke boeken schrijft. U had het volume overigens behoorlijk hard staan, op de rand van burengerucht. Maar in die dingen ben ik niet kinderachtig. Op uw eerste avond alleen wilde ik geen spelbreker zijn.

Waarom durfde u destijds eigenlijk niet zelf naar beneden te

komen om te klagen dat de muziek bij mij te hard stond? Waarom stuurde u uw vrouw?

‘Mijn man is schrijver,’ zei ze. ‘Hij kan niet tegen lawaai.’

Ik nodigde haar binnen, maar ze deed alleen een paar passen over de drempel, en wilde niet verder dan tot in de hal. Ik zag wel dat ze even naar voren leunde, dat ze een glimp van mijn interieur probeerde op te vangen. Ik keek naar haar gezicht, terwijl ik tegelijkertijd iets rook – iets waarvan ik niet wilde dat het meteen weer weg zou gaan.

Toen ik een paar uur later naar bed ging en de hal passeerde, hing die lucht er nog steeds. Ik ben daar toen geruime tijd in het donker blijven staan, net zolang tot ik het niet meer rook. Ik heb in elk geval geen deuren of ramen opengezet om haar geur te verdrijven. Ik heb geduldig gewacht tot de geur het vanzelf tijd vond om weg te gaan.

Zij is inderdaad niet meer het meisje dat u destijds voor de schoolkrant kwam interviewen, heb ik ook die avond nog weer eens van dichtbij kunnen vaststellen. Hoe zei u het zelf ook alweer? ‘Op een dag is ze gekomen met een blocnote onder haar arm en een hele vragenlijst, en eigenlijk is ze nog altijd niet uitgevraagd.’

Wat was haar eerste vraag nadat ze bij u over de drempel was gestapt? ‘Waarom schrijft u?’ Een veel gestelde vraag onder schoolmeisjes. En wat heeft u geantwoord? Wat zou u vandaag de dag op die vraag antwoorden?

Aan tafel doet u er meestal het zwijgen toe. Niet dat ik zou kunnen verstaan wat er wordt gezegd als er wel zou worden gesproken, maar stemmen dringen gemakkelijk door het plafond. Ik hoor het tikken van het bestek op de borden, en in de zomer, wanneer u de ramen open hebt staan, zelfs het bijvullen van de glazen.

Terwijl uw mond het voedsel fijnkauwt, blijft uw hoofd in uw

werkkamer. U kunt haar niet vertellen waar u mee bezig bent. Zij zou het toch niet begrijpen, zij is tenslotte een vrouw.

Zo verlopen de maaltijden steevast in een stilzwijgen dat slechts mondjesmaat wordt onderbroken door vragen. Ik hoor niet wát zij vraagt, ik hoor dat zij een vraag stelt. Vragen waarop u met een hoofdbeweging antwoord geeft.

Wanneer ik geen antwoord hoor maakt u een hoofdbeweging, het hoofd zelf is in uw werkkamer, het kan niet spreken, alleen bewegen.

Later, nadat u van tafel bent opgestaan, ruimt zij af en zet de glazen en de borden in de afwasmachine. Daarna begeeft ze zich naar de kamer aan de straatzijde, waar ze blijft tot het tijd is om naar bed te gaan.

Ik ben er nog altijd niet achter hoe uw vrouw de uren alleen in die kamer doorbrengt. Leest ze een boek? Kijkt ze televisie, met het geluid op de laagste stand of helemaal uit?

Vaak stel ik me voor dat zij er alleen maar zit – een vrouw in een stoel, een leven dat verstrijkt als de wijzers van een klok, zonder dat er ooit iemand op kijkt hoe laat het is.

U zult intussen wel hebben gemerkt dat ik muziek heb opgezet. Uw muziek is het vast niet. Ik heb de volumeknop van mijn geluidsinstallatie wat verder opengedraaid, ongeveer net zo ver als op die avond dat uw vrouw kwam vragen of het wat zachter kon.

Ik weet dat u in principe niet naar beneden zult komen. U moet iemand kunnen sturen, u bent niet iemand die zelf naar beneden komt. Daarom draai ik de volumeknop nog wat verder open. Het geluid is inmiddels wel als burengerucht te omschrijven, denk ik.

Ik heb geen vastomlijnd plan. Ik vind het hoe dan ook jammer dat zo'n mooie en jonge vrouw in uw gezelschap blijft hangen, dat zij in uw gezelschap verwelkt.

Nu hoor ik toch echt de bel, u bent sneller dan ik dacht.

‘Zou u de muziek misschien wat zachter kunnen zetten?’

Ik ga geen poging doen uw gezicht te beschrijven, het gezichten beschrijven laat ik graag aan u over.

‘Natuurlijk,’ zeg ik.

Nadat ik de deur in uw gezicht – uw onbeschreven gezicht – heb dichtgedaan, zet ik de muziek zachter. Daarna draai ik de volumeknop weer geleidelijk open. Ik gok dat u niet nog een keer naar beneden zult komen.

Ik gok goed.

Morgen moet u signeren in de boekwinkel, ik heb het affiche met de aankondiging in de etalage zien hangen. Zou er een korte of een lange rij staan? Of helemaal geen rij? Soms zeggen de hoge stapels naast de kassa helemaal niks. Soms regent het, soms is het mooi weer.

‘Het ligt waarschijnlijk aan het weer,’ zal de boekverkoper tegen u zeggen wanneer er niemand komt.

Er komt hoe dan ook iemand. Ik kom.

Ik zie u morgen.

3

Ik vraag me weleens af hoe het moet voelen, middelmatigheid. Ik bedoel daarmee dan vooral hoe het moet voelen van binnenuit, voor de middelmatige persoon zelf. In hoeverre is hij zich van zijn middelmatigheid bewust? Zit hij opgesloten in zijn eigen middelmatige hoofd en rammelt hij aan deuren en ramen om naar buiten te worden gelaten? Zonder dat iemand hem ooit zal horen?

Zo stel ik het me vaak voor, als een boze droom, een wanhopige schreeuw om hulp. De middelmatige intelligentie weet dat de buitenwereld bestaat. Hij ruikt het gras, hij hoort de wind door de bladeren van de bomen ritselen, hij ziet het zonlicht dat door de ramen valt – maar hij weet ook dat hij gedoemd is zijn leven lang binnen te blijven.

Hoe gaat de middelmatige intelligentie met die wetenschap om? Spreekt hij zichzelf moed in? Realiseert hij zich dat er bepaalde grenzen zijn waar hij nooit doorheen kan breken? Of praat hij zichzelf aan dat het allemaal best meevalt, dat hij immers vanochtend nog zonder merkbare inspanning de kruiswoordpuzzel uit de krant heeft opgelost?

Volgens mij is er één gouden regel, en die luidt dat je mensen met een meer dan gemiddelde intelligentie nooit daarover zult

horen. Het is net zoiets als bij miljonairs. Je hebt miljonairs in spijkerbroeken en gescheurde slobbertruien, en je hebt miljonairs in sportauto's met open dak. De prijs van de sportauto kan iedereen in de catalogus opzoeken, maar tien tegen een dat de slobbertrui diezelfde sportauto als fooi bij een etentje zou kunnen achterlaten.

U bent meer het type van de open sportauto. Ook bij regen of wind rijdt u met het dak naar beneden langs de terrassen op de zeeboulevard. 'Al in de kleuterklas werd er bij mij een buitengewone intelligentie vastgesteld.' Het is een onderwerp dat vaak (te vaak, tot vervelens toe) terugkeert in uw werk en in interviews. 'Mijn IQ is een fractie hoger dan dat van Albert Einstein.' Ik kan nog wel even doorgaan – 'Wanneer je, zoals ik, beschikt over een intelligentie die je bij amper twee procent van de bevolking aantreft...' – maar waarom zou ik? Er zijn vrouwen die hardop zeggen dat alle mannen hun hoofd omdraaien wanneer zij voorbijlopen, en er zijn vrouwen die dit niet hardop hoeven te zeggen.

Je moet eigenlijk uw kop erbij zien wanneer u uw eigen intelligentie ophemelt. Uw kop, en de blik in uw ogen. Het is de blik in de ogen van de haas die de afstand tot de overkant van de snelweg verkeerd heeft ingeschat – die te laat beseft dat de aanstormende koplampen al te dichtbij zijn om ze nog te kunnen ontwijken. Een blik die er zelf geen seconde in gelooft kortom, die doodsbang is dat hij al bij de eerste strikvraag zal worden ontmaskerd.

Een middelmatige schrijver heeft levenslang. Hij moet door. Het is te laat om nog van beroep te veranderen. Hij moet door tot het bittere einde. Tot de dood hem komt halen. Alleen de dood kan hem uit zijn middelmatigheid verlossen.

Hij schrijft niet onverdienstelijk, zeggen we over de middelmatige schrijver. Dat is voor hem het hoogst haalbare, niet-on-

verdienstelijk geschreven boeken afleveren. Je moet inderdaad middelmatig zijn om met deze wetenschap te kunnen leven. Om aan zo'n leven te blijven hechten, kan ik beter zeggen – om niet liever dood te willen zijn.

De rij in de boekwinkel viel nog alleszins mee. Het had eerst geregend, daarna was de zon gaan schijnen. De mensen stonden tot aan de deur, maar nog wel allemaal binnen. Geen rij voor een bestsellerauteur. Geen rij tot op straat, tot om de hoek, nee, de gewone rij die je kunt verwachten bij een schrijver voor wie de belangstelling de laatste tien jaar aan het teruglopen is. Veel vrouwen van middelbare leeftijd. Van ver boven de middelbare leeftijd, moet ik tot mijn spijt zeggen – vrouwen voor wie niemand zijn hoofd nog omdraait.

Ik pakte een exemplaar van *Bevrijdingsjaar* van de stapel en sloot achter in de rij aan. Voor mij stond een man. De enige andere man behalve ik. Aan alles was te zien dat hij daar zozegzegd niet voor zichzelf stond, maar dat hij met zijn vrouw mee was, zoals je als man met je vrouw meegaat naar de IKEA of naar een meubelboulevard. Aanvankelijk veinst zo'n man nog geduldig belangstelling voor een verstelbaar bed of ladekast, maar al snel begint hij zwaarder te ademen en werpt hij steeds wanhopiger blikken in de richting van de kassa's en de uitgang, als een hond die na een lange autorit eindelijk het bos ruikt.

Het was dan ook zijn vrouw die uw boek in de hand hield, niet hij. Vrouwen hebben meer tijd dan mannen. Na het stofzuigen slaan zij een boek – uw boek – open en beginnen te lezen. En 's avonds in bed lezen zij nog steeds. Wanneer hun man zich op zijn zij draait en een hand op hun buik legt, in de buurt van de navel of net onder de borsten, duwen zij deze hand van zich af. 'Laat me even, nog één hoofdstuk,' zeggen ze en lezen verder. Soms hebben vrouwen hoofdpijn, of zijn ze ongesteld, soms lezen ze een boek.

Ik ga opnieuw geen poging doen uw gezicht te beschrijven. Het gezicht dat u trok op het moment dat ik mijn exemplaar van *Bevrijdingsjaar* op de signeertafel neerlegde. Laat ik ermee volstaan dat u naar mij keek zoals je naar iemand kijkt die je nooit ergens anders dan achter een toonbank hebt gezien. Achter de toonbank van de drogist bijvoorbeeld, het meisje van de kassa dat je zomaar opeens op straat tegen het lijf loopt: je herkent het gezicht maar je weet niet waarvan. Zonder context van toonbank, scheermesjes en pijnstillers kun je het gezicht niet plaatsen.

‘Is het voor iemand?’ vroeg u, zoals u dat ook aan mijn voorgangers had gevraagd. Ondertussen keek u naar mijn gezicht. Het gezicht dat u bekend voorkwam maar toch niet thuis kon brengen.

‘Nee, het is voor mijzelf.’

U signeert met een vulpen. Een vulpen waar u na elke handtekening of persoonlijke opdracht de dop weer op schroeft. U bent bang dat hij anders uitdroogt. U bent bang dat u zelf uitdroogt, zou een goedkope psycholoog kunnen concluderen om u daarna te vragen nog wat meer over uw ouders en uw kindertijd te vertellen.

‘En uw naam is –?’ De dop was er al af, de vulpen hing boven het titelblad van het boek, toen ik aan iets moest denken. Ik keek naar uw hand met de pen, uw oude hand met de duidelijk zichtbare aderen. Zolang u blijft ademen zal het bloed zuurstof naar uw hand blijven transporteren – zolang kunt u ook aan een tafeltje in een boekwinkel zitten en niet-onverdienstelijk geschreven boeken signeren.

Waar ik aan dacht was dit: ik dacht aan uw gezicht boven het gezicht van uw vrouw, uw gezicht in een halfduistere slaapkamer, uw gezicht dat langzaam het hare nadert. Ik dacht vanuit haar perspectief, hoe zij dat gezicht ziet naderen: de oude wate-